



Björkegren Torbjörn, Borgström Peter,  
Gustafsson Jonas, Hörman Ronny,  
Rönnerberg Tomas

RPS, Räs, Hummer Ingemar  
Arbetsmiljöverket, Syk Mikael

## Polisens skyldigheter att vid extrema händelser ingripa mot brott i förhållande till arbetsmiljölagens regler

(Samtliga markeringar i citerade källor m.m. har gjorts här.)

### I. Inledning

Avsikten med detta dokument är att – utan anspråk på att komma med några slutliga lösningar – belysa en del frågeställningar som kan uppkomma, när polisens ingripandeskyldighet enligt polislagen (1984:387), nedan PL, och polisförordningen (1998:1558), nedan PF, vid en extrem händelse ställs mot vissa bestämmelser i arbetsmiljölagen (1977:1160), nedan AML och i Arbetsmiljöverkets författningssamling (AFS).

Kraven i AML är allmänt utformade. Detta hänger samman med att AML gäller för så gott som hela arbetslivet (givetvis inklusive polisen) med alla dess skilda verksamhetsgrenar och skiftande arbetsformer. Med AML:s utformning är de närmare krav i arbetsmiljöhänseende som följer av Arbetsmiljöverkets föreskrifter av stor betydelse.

### 2. Ett scenario

Som utgångspunkt för den fortsatta diskussionen kan tas följande – numera – inte helt verklighetsfrämmande exempel. När nedan talas om ansvarigt befäl åsyftas inte den polis som intar förmansställning i polisbilen (ej ledningsfordon).

*Polisen erhåller tillförlitliga uppgifter om att en med ett flertal skjutvapen utrustad person i samband med en skolavslutning tagit sig in i aulan på fjärde våningen i en skola och att han där är i färd med att skjuta ihjäl det ena barnet efter det andra.*

*En radiobil befinner sig i alldeles i närheten. Kan besättningen beordras av ansvarigt befäl, som saknar närmare kännedom om besättningens personliga egenskaper och praktiska färdigheter, att skyndsamt ”ingripa” mot gärningsmannen?*

*Kan nu radiobilens besättning, som är första patrull på plats, med hänvisning till uppgiftens farlighet i förhållande till patrullens bristande förmåga och utrustning, i avvaktan på förstärkning och tillförandet av stödresurser, underlåta att – allt medan gärningsmannen inne i skolans aula fortsätter att skjuta ihjäl fler barn – ”ingripa” mot gärningsmannen?*

### 3. Författningsreglering m.m., se bilaga 1.

### 4. Utgångspunkter för den fortsatta bedömningen

En självklar utgångspunkt för den fortsatta bedömningen är att polisen har en grundläggande skyldighet att ingripa mot brott och att polisen i princip inte får underlåta att vidta föreskrivna åtgärder mot brott och mot en för brott misstänkt person. Denna skyldighet får anses följa av bestämmelserna i PL 2 och 8 §§, jfr vidare PF 2 kap. 16 § och även PF 4 kap. 10 §. Se även JO:s uttalanden angående det s.k. Gotlandsärendet och operation Rävén i JO 2008/09 s. 140 på sidan 145 under rubriken ”Något om den rättsliga regleringen och vissa definitioner”:

”Polisen har således en skyldighet att ingripa mot brott och får i princip inte, t.ex. av spaningsskäl, underlåta att vidta föreskrivna åtgärder mot brott eller mot en för brott misstänkt person. Detta kallas för polisens ingripandeskyldighet.”

### 5. Rikspolisstyrelsens PM 2002-10-25

Frågor om förhållandet mellan, å ena sidan PL och PF samt, å andra sidan, AML har behandlats i en PM 2002-10-25 från Rikspolisstyrelsens personalbyrå, U-sektionen, dock utan att problemet ställts på sin spets som i det ovan angivna exemplet. Promemorian bifogas som bilaga 2 till detta dokument. Av i och för sig naturliga skäl är de resonemang och slutsatser som där redovisas tämligen allmänt hållna. Nedan görs ett försök att, när saken – som i scenariot ovan – ställs på sin spets, lämna vissa något mer konkreta synpunkter.

### 6. RPS Slutrapport Åtgärder mot pågående dödligt våld i publika miljöer, 2009-07-20 (POA-109-7130/08)

Efter en redogörelse för ett scenario liknande det ovan återgivna uttalas i denna rapport bl.a. följande.

s. 10-12 (under rubriken Dagsläget):

”I de flesta farliga situationer har erfarenheter visat att en defensiv hållning och ett avvaktande med en offensiv insats oftast ger ett bra resultat men **just i de här specifika fallen kan ett antal minuters väntan med ett ingripande resultera i ett utökat antal offer.**

Ett offensivt ingripande i ett tidigt skede från polisens sida skulle utsätta polismännen för mycket stora risker och ställer höga krav på dem som ingriper. Fanns tiden, är den här typen av händelse en sådan situation där polisen helt säkert skulle använda särskilt utbildade poliser med särskild utrustning, exempelvis piketpersonal med förstärkningsvapen. **Det skulle med hänsyn till arbetsmiljölagstiftningen vara otänkbart att beordra poliser, med endast bastaktikutbildning och den typ av utrustning som normalt finns till hands i en vardagssituation, att gå in med en offensiv taktik i en sådan här situation.**

Eftersom den här typen av händelser ofta är över på mycket kort tid blir det omöjligt att endast kunna använda specialenheter med tanke på deras tillgänglighet. **För att en insats ska kunna ske så snabbt att den har en avgörande betydelse för antalet skadade och döda måste i många fall sannolikt genomföras av de poliser som är först eller bland de första på platsen, d.v.s. poliser i ingripandeverksamheten eller närpolisverksamheten.**

Om detta ska kunna vara möjligt ställer det givetvis stora krav på polisernas utbildning. Uppgiften ställer även krav på ytterligare skyddsutrustning jämfört med vad polisen är utrustad med till vardags. Dessutom ställer det stora krav på de ingripande polisernas mentala förmåga att hantera denna mycket pressande situation.

Situationen innebär en hög hotbild mot ingripande polis då händelsen per definition inbegriper minst en beväpnad gärningsman som oftast är utrustad med skjutvapen och beredd att döda eller skada dem som kommer i dennes väg.

Om de poliser som kommer till platsen lyckas skapa sig en tydlig och rättvisande uppfattning om vad som sker, så kommer de flesta av dessa poliser känna en stor press att agera för att rädda liv och avbryta det pågående våldet. De flesta polismän kommer sannolikt att ställa höga krav på sig själva att ingripa. Framgår det även tydligt och klart vad som sker för drabbade, övriga inblandade eller andra människor som finns på platsen, kommer pressen på polismannen öka ytterligare. Det är inte osannolikt att personer på platsen kommer att framställa krav på polismännen på platsen att t.ex. ge sig in i området för att avbryta gärningen.

Helt säkert kommer många poliser välja att med stöd av nödvärnsrätten ingripa och avbryta det pågående angreppet genom att försöka söka upp gärningsmannen för att oskadliggöra denne. De poliser som går in för att konfrontera gärningsmannen kommer att träffa på skadade och dödade människor i området, vilket ställer dem inför svåra överväganden huruvida de ska fortsätta söka efter gärningsmannen eller stanna och hjälpa de skadade. För att bekämpa gärningsmannen kan poliserna bli tvungna att gå djupt in i det farliga området.

Väljer poliserna att gå in måste de söka efter gärningsmannen. Om de lyckas hitta eller överraskas av denne konfronteras de med en motiverad och farlig gärningsman. Detta ställer krav på mycket hög stresstolerans, hög förmåga att verka med sitt tjänstevapen eller hantera hotet på annat sätt för att inte hamna i ett läge där situationen förvärras.”

#### s. 14- 15 (under rubriken Arbetsmiljölagen):

”Att arbetsmiljölagen gäller även för polisarbete framgår av Aml 1 kap. 2 § vilket också tydliggjorts i ett PM från Rikspolisstyrelsen, upprättat 2002-10-25, av HR-strateg Claes Erik Claesson, RPS/HR.

Riskerna i polisarbetet är i allmänhet stora och i synnerhet vid arbetsuppgifter som denna rapport (är) behandlar. Vid den typen av situationer kommer det i de allra flesta fall vara omöjligt att planera en insats med särskilt utbildad personal. **Det kommer istället att vara vilken polis som helst som är först på plats. Om det klart framgår för alla på platsen vad som pågår, kommer förväntningar och krav på att polismannen ska agera för att lösa situationen uppstå.** Dessa förväntningar och krav kommer på platsen framförallt komma från allmänheten men även polismannen själv. I efterhand kommer agerandet granskas och kanske ifrågasättas i massmedia och av andra. Omvärlden tar dock inte hänsyn till vilken erfarenhet och utbildningsnivå polismannen har eller hur dagsformen är.

Denna förväntan blir en uppenbar belastning för den enskilde polismannen och riskerar leda till ohälsa oavsett vad polismannen bestämmer sig för att göra. I ett fall kan det leda till att en polis väljer att gå in i situationen även då polismannen förstår att han/hon inte besitter tillräcklig kompetens. Polismannen tvingas ´chansa´ och förlita sig på turen. Lika svårt kan det vara för den polis som, med ledning av insikt om egen förmåga och utbildningsnivå, väljer ett annat sätt att agera än att gå in för att konfrontera gärningsmannen.

Av Arbetsmiljölagen (Aml) framgår att arbetstagarna ska få god kännedom om vilka risker arbetet innebär samt den utbildning som behövs för att klara sitt arbete (Aml 3 kap. 3 §). Aml ger även en arbetstagare möjlighet att avvakta med en uppgift om denne finner att uppgiften innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa. (Aml 3 kap. 4 §).

Det är viktigt att ha en väl utformad plan över hur arbetsgivaren ska ta hand om både den som väljer ett offensivt agerande som den som väljer ett mer defensivt förhållningssätt. Handlingsplaner om hur myndigheten ska ta hand om personal som skadas eller dödas måste också utarbetas på sådant sätt att det inte finns minsta tvivel om att både den drabbade och dennes familj får den hjälp som behövs efter en genomförd insats. Personalen måste kunna känna trygghet i en sådan handlingsplan.

Det är i princip omöjligt att utbilda samtliga poliser till den nivån att en offensiv insats i en sådan här situation kan genomföras med hög säkerhet för alla inblandade. Eftersom vårt resonemang ändå ger vid handen att förväntningarna på varje polisman är stora måste varje polisman ges så goda förutsättningar som möjligt för att klara en extrem situation.”

s. 17-18 (under rubriken Taktisk förståelse):

”De grunder som lärs ut i bastaktikutbildningen räcker mycket långt. Detta särskilt avseende första blocket i bastaktik 2 där flexibiliteten i det grundläggande taktiska förhållningssättet lyfts fram tydligare än vad som i många fall tidigare gjorts. **I detta ligger att ett defensivt förhållningssätt inte är liktydigt med ett absolut förbud mot offensivt agerande om detta bedöms som lämpligare utifrån bastaktikens grundläggande taktiska förhållningssätt.**

Ett tänkbart alternativ till att enbart bygga vidare på det grundläggande taktiska förhållningssättet och arbete i grupp i bastaktikutbildningen, skulle kunna vara att lära ut en offensiv sökmetod inriktad på den aktuella händelsetypen på samma sätt som idag görs hos exempelvis dansk och finsk polis.

**Efter noggrant övervägande har en ny metodutbildning i offensivt sök valts bort av flera skäl.** Det finns flera problem som inte löses genom begränsad utbildning i en offensiv sökmetod. Ett av problemen med att lära ut en sådan offensiv sökmetod som flera poliskårer runt om i världen lär ut, är att metoden endast inriktar sig på hur säkerhet ska uppnås under sök på väg fram mot en ev. gärningsman. Metoden i sig förändrar dock inte det faktum att när gärningsmannen väl anträffas, måste denne konfronteras och oskadliggöras. Detta avgörande skede omfattas dock inte av metoden. Detta faller återigen tillbaka på polismannens personliga egenskaper, mentala kapacitet och praktiska färdighet.

Det finns risk att det faktum att polismannen lärt sig en metod gör att denne känner sig tvungen att använda sig av den och därmed gå in även om man inte är förberedd på att hantera problemet med att ingripa mot gärningsmannen när man funnit honom. Det finns också en risk att polismannen tror att han/hon lärt sig att hantera hela situationen trots att metoden i sig bara hanterar en liten del. Miljön kan visa sig vara sådan att metoden är svår eller omöjlig att tillämpa, det kan handla om ett köpcentrum med ett stort torg eller flera våningar i en öppen planlösning i stället för en skola med korridorer.

Offensiva metoder innebär per definition att hastigheten ökar och därmed också risken att hamna väldigt nära gärningsmannen innan man varseblir honom. Detta ställer höga krav på mängdträning så att agerandet blir invant och instinktivt och det handlar om utbildningsmängder som kommer att bli mycket svåra att ge alla poliser i yttre tjänst.

Den viktigaste framgångsfaktorn rent taktiskt är att polismännen har en mycket god förståelse för de bastaktiska grunderna. Har de denna förståelse och kan omsätta den i praktisk handling, kommer de även att kunna lösa denna typ av situation på ett taktiskt säkert sätt även om de inte fått en specifik metod.

Ytterligare en risk med en fast metod är ett oflexibelt agerande. Särskilt om inte tillräcklig mängdträning ges. En metod som endast lärts in i sådan utsträckning att användaren inte känner sig så trygg i metoden att denne kan agera på ett flexibelt sätt, kan göra att användaren fastnar i metoden och inte tänker på den miljö och de faktiska omständigheter som påverkar säkerheten för användaren. Om inte en taktisk risk- och hotbedömning av miljön görs fortlöpande kan metoden göra att användaren i vissa lägen utsätts för direkt livsfara. Ett annat val av metod skulle kanske minimerat faran i en samma situation.

Slutsatsen blir att den tid som avdelas för utbildning bör läggas på att fördjupa den taktiska förståelsen och bedömningsförmågan och att någon ny metod inte bör läras ut. En bredare inriktning skapar också tryggare och professionellare poliser i andra sammanhang, både i vardagsingripanden och vid extrema situationer.”

## **7. RPS Rapport Fortbildning av poliser i yttre tjänst, Extrema händelser, pågående dödligt våld i publika miljöer, 2010-10-25 (POA 109-7130/08)**

I denna rapport – som utgår från den i avsnitt 6 nämnda rapport som Rikspolisstyrelsens metodgrupp för uniformerad yttre tjänst presenterat – uttalas bl.a. följande.

s. 12 (under rubriken Bakgrund):

”De grunder som lärs ut i bastaktikutbildningen räcker mycket långt. Detta gäller särskilt första blocket i bastaktik 2 där flexibiliteten i det grundläggande taktiska förhållningssättet lyfts fram tydligare än vad som i många fall tidigare gjorts. I detta ligger att det grundläggande taktiska förhållningssättet inte är liktydigt med ett förbud mot offensivt agerande om detta bedöms som lämpligare utifrån situationen.

Ett tänkbart alternativ till att enbart bygga vidare på det grundläggande taktiska förhållningssättet och arbete i grupp i bastaktikutbildningen, skulle kunna vara att lära ut en offensiv sökmetod inriktad på den aktuella händelsetypen på samma sätt som i dag görs hos dansk och finsk polis och som flera poliskårer runt om i världen lär ut. Vi har dock efter noggrant övervägande valt att inte föreslå en sådan utbildning.

Det finns nämligen flera problem som inte löses genom en begränsad utbildning i en offensiv sökmetod. Ett av problemen är att metoden endast inriktar sig på hur säkerhet ska uppnås under sökandet på väg fram mot en eventuell gärningsman. Metoden i sig förändrar dock inte det faktum att när gärningsmannen väl anträffas, måste denne konfronteras och oskadliggöras. Detta avgörande skede omfattas dock inte av metoden. Detta faller återigen tillbaka på polismannens personliga egenskaper, mentala kapacitet och praktiska färdighet.”

s. 15-16 (under rubriken Innehåll):

”Det är viktigt att juridiken införlivas och tydliggörs i varje övning för att ge polismannen en säkerhet i var gränserna går för polisens uppdrag. Varje instruktör/handledare behöver därför ha grundläggande kunskaper i den juridik som styr polisens arbete, med extra djup kunskap om laga befogenhet, nödvärn paragraferna 8 och 10 i Polislagen. Då extrema situationer kan kräva ett snabbt agerande och ögonblicksbeslut måste den juridiska utbildningsdelen ge polismannen så goda förutsättningar som möjligt att fatta dessa beslut i enlighet med svensk lag.

Vidare är det viktigt att varje instruktör/handledare har goda kunskaper i arbetsmiljölagen och måste därför få särskild utbildning i ämnet. God kunskap i arbetsmiljölagen ger bland annat förståelse för arbetsgivarens lagstadgade roll att känna till riskerna i arbetet, bedöma och förmedla, men också arbetstagarens krav att använda den skyddsutrustning arbetsgivaren tillhandahåller. En viktig del i detta är också diskussionen kring var gränserna går för vad som kan krävas av den enskilde polismannen utifrån tilldelad utbildning och befintlig utrustning i förhållande till vilka krav som kan komma att ställas på den enskilde, av polismannen själv, kollegor och samhället.

**I riktigt extrema händelser som t.ex. ett pågående dödligt våld i en skola, kommer kraven på de poliser som råkar vara på plats i tid för att kunna ingripa under pågående gärning, sannolikt vara större än vad som rent juridiskt kan krävas av dem med begränsad utbildning i att hantera händelser av denna typ.”**

## **8. Allmänt om polisens skyldighet att ingripa mot brott och arbetsmiljölagens krav på tillfredsställande arbetsmiljö**

Som påpekas i ett ledande arbete på arbetsmiljörättens område, Gullberg o.a., Arbetsmiljölagen, 2010 (citeras nedan som Gullberg), är det uppenbart att konflikter kan uppkomma mellan arbetsmiljölagens krav på tillfredsställande arbetsmiljö och krav enligt annan lagstiftning, se Gullberg, s. 63.

I hänvisningen till ”arbetets natur” (AML 2 kap. 1 §) ligger en möjlighet till en viss anpassning av arbetsmiljökraven efter olika arbetsuppgifters art och ändamål (Gullberg, s. 63). Det har inte ansetts vara en framkomlig väg att i lagtext närmare ange alla de motstående intressen som skall kunna beaktas, trots ett lagrådsuttalande om önskvärdheten i att lagtexten gav åtminstone någon antydning om vilken tyngd som skall tillmätas olika faktorer vid en sådan avvägning (se Gullberg, s. 65). Men i prop. 1993/94:186 s. 23 uttalas följande.

”I förarbetena till arbetsmiljölagen (prop. 1976/77:149 s. 220) konstaterades att **hänsyn måste tas till arbetets natur när man ställer kraven på arbetsmiljön och att det finns för samhället viktiga verksamhetsfält där förutsättningarna i arbetsmiljöhänseende skiljer sig radikalt från andra områden**. Innebörden av bestämmelsen var således att en intresseavvägning av den art Lagrådet pekat på skulle kunna ske.”

I flera JO-fall har behandlats frågan om huruvida en konflikt kan uppkomma mellan kraven i arbetsmiljölagen och lagstiftning på vårdområdet.

**JO 1989/90 s. 253** – Arbetsmiljölagen och lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) – skenbar eller verklig lagkonflikt?

JO uttalade i detta ärende bl.a. att AML reglerar förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare under det att LVM reglerar samhällets ansvar för att den som bereds vård med stöd av LVM [lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall] också får den vård han behöver. Av lagarnas konstruktion följer enligt JO att arbetsmiljöskäl inte kan påverka det preciserade behandlingsansvar i förhållande till den som tagits in på ett LVM-hem som följer av vårdlagen. Den konflikt som påstods föreligga mellan AML och LVM var enligt JO således blott skenbar.

**JO 1989/90 s. 213** – Skyddsombud har stängt biståndsberättigads hem som arbetsplats för hemtjänstpersonal. Fråga om socialtjänstlagen vid konflikt skall ges företräde framför arbetsmiljölagen.

I detta ärende uttalade JO att samma principiella utgångspunkt som angetts i JO 1989/90 s. 253 skall gälla i fråga om förhållandet mellan arbetsmiljölagen och socialtjänstlagen. Eftersom socialtjänstlagen inte preciserar vilka åtgärder som skall vidtas i ett visst fall innebär detta enligt JO att, om arbetsmiljöskäl hindrar en viss social insats, socialnämnden kan välja att insats i en annan form och ändå uppfylla sitt yttersta ansvar för att tillgodose den enskildes behov. Arbetsmiljöskäl får enligt JO dock inte leda till att den enskilde ställs helt utan det bistånd han behöver.

**JO 2003/04 s. 317** – Fråga om en kommun under åberopande av arbetsmiljöskäl kunnat vägra att tillhandahålla personlig assistans enligt LSS [lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade].

Enligt JO:s bedömning i detta ärende torde det, bl.a. mot bakgrund av att stöd och service till vissa funktionshindrade är grundade på rättighetslagstiftning som anger preciserade insatser som kommunen skall svara för, knappast finnas utrymme för kommunen att under åberopande av arbetsmiljölagen vägra att tillhandahålla assistans.

I den juridiska litteraturen saknas, såvitt kunnat utrönas, specifika uttalanden om farligt polisarbete i relation till arbetsmiljökrav, men i Gullbergs arbete finns en del närliggande uttalanden, som är av intresse i detta sammanhang.

Sålunda uttalar Gullberg i kommentaren till AML 3 kap. 2 §:

”Det finns ... fall där man – med hänsyn till andra allmänna värden eller behov – kan ha anledning att göra vissa eftergifter i de krav som annars skulle ha ställts på arbetsmiljön.” (Gullberg, s. 101)

”Arbetsgivarens ansvar för arbetsmiljön måste hållas isär från vad som är påkallat från andra synpunkter, t.ex. kvalitén på den räddningstjänst som kommunen skall bestå sina invånare med, se Arbetarskyddsstyrelsens beslut i *överklagningsärende* 2000-05-22 11 R 1455/99.” (Gullberg, s. 101)

I sammanhanget kan nämnas att det i ABÖ (Arbetarskyddsstyrelsens beslut i överklagade ärenden) 30/1998 uppställts krav på att väktare vid bevakningsronder på ett sjukhus antingen är två eller har hund med sig eller utrustas med ett larmsystem för säker undsättning inom fem minuter.

När det gäller polisens skyldighet att ingripa mot brott och arbetsmiljölagens krav på tillfredsställande arbetsmiljö föreligger vissa särskilda svårigheter och paradoxer. Generellt sett kan nämligen följande sägas. Ju mer extrem händelse (brott) det rör sig om, desto mer angeläget kan det te sig att polisen omedelbart ”ingriper”, samtidigt som situationen då kan te sig desto farligare för den ingripande polismannen. Och omvänt: Ju mindre extrem händelse (brott) det rör sig om, desto mindre angeläget kan det te sig att polisen omedelbart ”ingriper”, samtidigt som det då kan te sig desto mer ofarligt med ett omedelbart ingripande.

*Man kan se polisens ingripandeskyldighet i förhållande till arbetsmiljöhänsyn delvis som kommunicerande käril; ju starkare skäl det finns för ett omedelbart ingripande, desto svagare blir möjligheten att ta hänsyn till arbetsmiljön, dock att det finns en gräns där hänsynen till arbetsmiljön omöjliggör fortsatt arbete trots att skälen för ett ingripande kan vara mycket starka.*

Redan här kan framhållas att ett polisingripande naturligtvis kan ta sig uttryck i olika åtgärder, som till sin karaktär kan vara mer offensiva eller mer defensiva.

## 9. Ett filmat polisingripande rörande en icke extrem händelse

I detta sammanhang kan återges följande notiser hämtade ur Svenska Dagbladet den 18 augusti 2011.

”Midsommar 2010. Polisen i Haparanda försöker omhänderta en berusad tonåring, men misslyckas när dennes vänner blandar sig i.

Några direkta våldsamheter uppstår inte, men stämningen är laddad och till sist retirerar poliserna med oförrättat värv. Ungdomarna hånskrattar en stund, och börjar därefter diskutera sommarjobb på Ikea. Ingripandet, om man kan kalla det så, filmades och lades ut på Youtube, där det nu tjänstgör som instruktionsvideo i ofrivillig poliskomik.

I går natt kastades molotovcocktails och stenar i Göteborgsförorten Angered. Presstalesman Stefan Gustafsson berättar att polisen tvingades backa undan, men tillägger att ungdomarna nog bara ville ”markera”, och poängterar att polisen har ”en god dialog” med många andra ungdomar. Uppenbarligen tar inte de stökiga gängen och poliserna varandra på allvar. Mot bakgrund av den senaste tidens händelser i London är det en smula oroande.

JOHAN INGERÖ”

Polisens omtalade ingripande i Haparanda kan beskådas på Youtube under adressen:

<http://www.youtube.com/watch?v=xqvHlpRjGLk>

## 10. Bedömningar och slutsatser

Stundom kan t.ex. viss vårdlagstiftning ålägga ett samhälleligt organ att vidta preciserade åtgärder och insatser (se JO 1989/90 s. 253 och JO 2003/04 s. 317). I sådana fall anses en verklig konflikt med AML inte kunna uppkomma; JO talar i fall som dessa om en ”skenbar lagkonflikt”.

Polisen har otvivelaktigt en principiell skyldighet att ingripa mot brott (se avsnitt 4 ovan).

Men med hänsyn till hur olika förhållandena vid skilda brott kan te sig är det av naturliga skäl inte möjligt att i lag eller författning närmare precisera vilka konkreta åtgärder och insatser, som polisens ingripandeskyldighet i alla tänkbara situationer skall resultera i (jfr dock FAP 208-5 och FAP 201-1, RPSFS 2006:14). Härav följer i sin tur att det i vissa lägen kan uppkomma en (verklig) konflikt mellan olika regelkomplex (jfr de i avsnitt 8 angivna JO-fallen).

Generellt sett kan man alltså inte säga att polisens ingripandeskyldighet ”tar över” arbetsmiljölagstiftningen, men i en situation som den skisserade måste å andra sidan en rimlig intresseavvägning resultera i att arbetsmiljöhänsyn i någon mån får stå tillbaka för polisens skyldighet att ingripa mot brott.

I det givna exemplet rör det sig, till skillnad från den filmade situationen i Haparanda, om en situation där människoliv står på spel; jfr bestämmelserna om laga befogenhet i PL 10 §, nödvärn i BrB 24 kap. 1 § 2 st. 1 och 5 § samt om nöd i BrB 24 kap. 4 § 2 st.

Enligt vår uppfattning måste det förhållandet att det i den skisserade situationen finns flera människoliv att rädda inverka på den intresseavvägning som måste ske. Denna bedömning ligger i linje med vad som uttalats i förarbeten och i den juridiska litteraturen, se citaten i avsnitt 8 ovan och jfr vad som uttalats dels av Arbetsmiljöverket i dess kommentar till 5 § AFS 2007:7, dels av Rikspolisstyrelsen i FAP 206-6 avsnitt 5.

Vår bedömning mynnar ut i att det i den skisserade situationen föreligger en skyldighet för polisen att i någon form ”ingripa”. En annan sak är att denna skyldighet – beroende på bl.a. de fysiska förhållandena på platsen samt ingripande polispersonals personliga egenskaper och praktiska färdigheter – kan ta sig uttryck i vitt skilda åtgärder, alltifrån utpräglat ”offensiva” aktioner, såsom inbrytning i olika typer av utrymmen och direkt fysiskt oskadliggörande av gärningsmannen, till mer ”defensiva” handlingssätt. Men som en miniminivå bör rimligen kunna krävas att någon form av faktiska åtgärder vidtas som syftar till att avbryta det pågående skeendet (morden på barnen).

Vid den fortsatta bedömningen finns det anledning att skilja på den juridiska situationen för det ansvariga befälet och den enskilde polismannen på plats.

## **10.1 Beslutssituationen för ansvarigt befäl**

Läget i den skisserade situationen förutsättes vara sådant att det inte är möjligt att följa vare sig Rikspolisstyrelsens allmänna råd om polisinsatser vid särskilda händelser (FAP 208-5) och om förhandling i farlig situation (FAP 204-1) eller en del av arbetsmiljölagstiftningens (inkl AFS) föreskrifter, om det pågående skeendet (morden på barnen) skall kunna avbrytas.

Inte heller ter det sig möjligt att med någon utsikt till framgång ”frysa läget” eller att följa Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens planering, organisation och ledning vid särskilda händelser (FAP 201-1; RPSFS 2006:14). Se även citaten ur RPS Slutrapport Åtgärder mot pågående dödligt våld i publika miljöer, 2009-07-20 (POA-109-7130/08) i avsnitt 6 ovan.

### **10.1.1 Har ansvarigt befäl rätt att beordra ett omedelbart ”ingripande” mot gärningsmannen?**

I det givna scenariot medför bedömningen under avsnitt 10 och där berörd intresseavvägning att ansvarigt befäl enligt vår uppfattning har rätt att beordra den aktuella radiobilsbesättningen att skyndsamt ”ingripa” mot gärningsmannen.

Denna uppfattning kan tyckas stå i strid med vad som uttalats i RPS Slutrapport Åtgärder mot pågående dödligt våld i publika miljöer, 2009-07-20 (POA-109-7130/08) om att det med hänsyn till arbetsmiljölagstiftningen skulle ”vara otänkbart att beordra poliser, med endast bastaktikundervisning och den typ av utrustning som normalt finns till hands i en vardagssituation, att gå in med en offensiv taktik i en sådan här situation”.



Men vi bygger vår uppfattning på att ordern från det ansvariga befälet – som i en situation som den beskrivna oftast torde sakna närmare kännedom om de fysiska förhållandena på platsen – går ut på att ett skyndsamt ”ingripande” mot gärningsmannen skall ske men inte hur detta skall gå till (jfr den uppdragstaktik som i vissa situationer tillämpas i såväl militära som polisiära sammanhang).

I görligaste mån måste det då ankomma på ansvarigt befäl att – med beaktande av dennes eventuella kännedom om förhållandena på platsen samt om ingripande polispersonals personliga egenskaper och praktiska färdigheter – förena en order om att ett ”ingripande” skall ske med övergripande förutsättningar i form av ramar och begränsningar för ingripandet.

En order att ett ”ingripande” mot gärningsmannen skall ske lämnar – även med någon form av övergripande anvisningar från ansvarigt befäls sida – utrymme för de enskilda polismännen att välja såväl en ”offensiv” taktik, som ett mer ”defensivt” förhållningssätt. Det bör framhållas att vi alltså inte förespråkar någon rätt för ansvarigt befäl att utfärda någon form av ”kamikazeliknande” order. Men genom en order att ett ingripande skall ske klargörs att ansvarigt befäl inte förväntar sig ett rent passivt förhållningssätt – såsom att sitta kvar och vänta i radiobilen utanför skolan – från de polismän som först anlant till platsen.

En rimlig intresseavvägning mellan ingripandeskyldigheten och arbetsmiljölagsstiftningens krav kan i den skisserade situationen inte resultera i att ansvarigt befäl helt enkelt avstår från att beordra någon form av ”ingripande”.

### 10.1.2 Arbetsmiljöbrott från det ansvariga befälets sida?

BrB 3 kap. 10§:

**Om brott, som i 7–9 §§ sägs, har begåtts genom att någon uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosatt vad som i enlighet med arbetsmiljölagen (1977:1160) ålegat honom till förebyggande av ohälsa eller olycksfall, döms för *arbetsmiljöbrott* till straff som i nämnda lagrum sägs. Lag 1991:679.**

Det bör observeras att begreppet *i enlighet med arbetsmiljölagen* innebär att inte bara arbetsmiljölagen avses utan också den därtill anslutna arbetsmiljöförordningen (1977:1166) och föreskrifter som har utfärdats av arbetarskyddsstyrelsen med stöd av lagen och förordningen. Jfr NJA 1901 s. 93, 1906 s. 77, 1939 s. 311 och 1991 s. 247 samt SvJT 1973 rf s. 22.

I Rikspolisstyrelsens PM 2002-10-25 uttalas att det inte går att medvetet planera riskabla polisinsatser med mycket små resurser med förhoppningen att regeln om ansvarsfrihet på grund av nöd skall kunna tillämpas (s. 4). Vad som ligger i uttrycket att ”planera” en riskabel polisinsats kan diskuteras.

Med hänsyn till förut berörd intresseavvägning mellan ingripandeskyldigheten och arbetsmiljöhänsyn strider det ansvariga befälets order att ingripa enligt vår bedömning dock inte mot arbetsmiljölagsstiftningen och normalt sett aktualiseras därför inte för det

ansvariga befälets del eventuella ansvarsfrihetsgrunder, såsom nödvärn (jfr BrB 24 kap. 5 §) och nöd.

### **10.2 Har en enskild polisman rättsligt stöd för att låta bli att lyda ansvarigt befäls order om att ”ingripa” mot gärningsmannen, om arbetssituationen av den enskilde polismannen upplevs som alltför riskabel?**

Även om ansvarigt befäl anses ha rätt att i föreliggande fall beordra ett omedelbart ”ingripande” mot gärningsmannen, kan man fråga sig vad som skall gälla i fråga om enskild polisens skyldighet att lyda en sådan order. Visserligen finns det inom polisen, liksom inom andra offentligrättsliga förhållanden, en lydnaplikt, se Brottbalkskommentaren till BrB 24 kap. 8 § brottbalken (Internetutgåvan), jfr för polisens del PF 4 kap. och beträffande ordningsvakter 6 § lagen (1978:578) om ordningsvakter, vilken lyder:

En ordningsvakt lyder under polismyndigheten i det distrikt där han tjänstgör. Han är skyldig att lyda en order som en polisman meddelar i tjänsten, om det inte är uppenbart att den inte angår tjänstgöringen som ordningsvakt eller att den strider mot lag eller annan författning. *Lag (1989:150).*

Men blotta det förhållandet att ansvarigt befäls order är laglig (jfr BrB 24 kap. 8 §) betyder inte att den enskilde polismannen har en obetingad lydnaplikt. Och även om det finns en lydnaplikt behöver det inte betyda att denna är straffsanktionerad (se nedan avsnitt 10.3).

I den skisserade situationen är det uppenbart att ett skyndsamt ingripande av första patrull på plats i form av t.ex. ett raskt inträngande i aulan kan innebära ”omedelbar och allvarlig fara” (AML 3 kap. 4 § 2 st. och 6 kap. 7 § 1 st.) för polispatrullen och att ett sådant handlande från polispatrullens sida inte heller står i överensstämmelse med Rikspolisstyrelsens allmänna råd i FAP 208-5.

I AML återfinns vissa bestämmelser i situationer där arbetstagaren finner att ”arbetet innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa” (AML 3 kap. 4 § 2 st.) och om skyddsombuds rätt att avbryta arbete i sådana situationer (AML 6 kap. 7 § 1 st.). **Alldeles oavsett dessa bestämmelser anses av allmänna rättsgrundsatser följa att arbetstagare kan vägra att utföra arbete, som innebär fara för liv eller hälsa.** Av vikt är också att detta anses gälla även om bedömningen inte i efterhand framstår som objektivt riktig, om arbetstagen med hänsyn till omständigheterna måste sägas ha gjort en försvarlig bedömning i saken. (Gullberg, s. 124)

Samtidigt påpekas i propositionen till AML – med anledning av att det kan stå i strid med lagstiftningen inom vårdsektorn att upphöra med arbete – att någon helt entydig reglering inte kan åstadkommas beträffande fall där det gäller en avvägning mellan olika i och för sig angelägna intressen. Valet kan i avsedda fall alltså stå mellan att upphöra med ett farligt arbete, trots risker som härigenom kan uppkomma för annan eller att fortsätta med arbetet för att undvika dessa risker, trots då uppkommande risker för arbetstagaren. (Gullberg s. 125)

Allmänt sett kan nog antas att förståelsen hos utomstående för att polispatrullen i den angivna situationen skulle förhålla sig passiv kommer att bli tämligen begränsad, om denna passivitet resulterar i att ytterligare ett flertal barn blir ihjälskjutna. Se även citaten ur RPS Slutrapport Åtgärder mot pågående dödligt våld i publika miljöer, 2009-07-20 (POA-109-7130/08) i avsnitt 6 ovan.

Mot den rätt som enligt allmänna rättsgrundsatser anses tillkomma arbetstagare att i vissa situationer tillfälligt upphöra med sitt arbete kan ställas följande uttalande av Gullberg i kommentaren till AML 6 kap. 7 § 1 st.:

”Det ligger i sakens natur att **rätt att avbryta arbete inte föreligger när risktagande ingår som ett nödvändigt led i arbetsuppgiften på grund av dennas beskaffenhet**. Som exempel på sådana fall har anförts brandmannens uppgifter i samband med eldsvåda.” (Gullberg, s. 226)

Även om det citerade uttalandet tar sikte på skyddsombuds stoppningsrätt bör det anses äga giltighet även med avseende på arbetstagares rätt att enligt allmänna rättsgrundsatser vägra att utföra arbete som innebär fara för liv eller hälsa. Denna rätt får alltså anses åtminstone i viss mån inskränkt, när ”risktagande ingår som ett nödvändigt led i arbetsuppgiften på grund av dennas beskaffenhet”.

Som uttalats i Rikspolisstyrelsens PM 2002-10-25, s. 4 går det inte att skapa någon entydig norm för situationer då en enskild polisman kan låta bli att ”ingripa” med hänvisning till arbetsituationens farlighet.

Men i den skisserade situationen är det enligt vår uppfattning tydligt att polismännen i första patrull på plats under hänvisning sin arbetsmiljö inte har rättsligt stöd för att – i väntan på förstärkning och tillförande av stödresurser – avvakta med att i någon form ingripa, även om situationen ter sig farlig för sig polispatrullen. Grunden för denna ståndpunkt är ytterst den avvägning mellan motstående intressen som här måste ske (se under avsnitt 10). Det kan påpekas att polismän i yttre tjänst normalt är beväpnade och att det enligt AML 2 kap. 7 § finns en skyldighet att använda personlig skyddsutrustning. I sammanhanget kan vidare anmärkas att i ABÖ (Arbetarskyddsstyrelsens beslut i överklagade ärenden) 57/1994 har en polismyndighet ålagts att tillse att polispersonal tillhandahålls och använder skyddsväst som personlig skyddsutrustning vid övervakning av tunnelbanenätet.

Vi anser alltså att polismännen på plats inte har rättsligt stöd för att helt låta bli att aktivt agera för att på något sätt försöka avbryta skeendet. En annan sak är att en sådan underlåtenhet i den angivna situationen svårligen torde kunna förenas med straffansvar (se nedan under avsnitt 10.3).

Hur polismännen närmare besett skall ingripa är närmast en polistaktisk fråga, vars besvarande uppenbarligen beror på ett flertal olika faktorer, bl.a. förhållandena på platsen samt polismännens personliga egenskaper och praktiska färdigheter. Se vidare citaten ur RPS Slutrapport Åtgärder mot pågående dödligt våld i publika miljöer, 2009-07-20 (POA-109-7130/08) i avsnitt 6 ovan.

**12. Kan i den angivna situationen en underlåtenhet från radiobilens besättning att med hänvisning till arbetsmiljöskäl ”ingripa” mot gärningsmannen resultera i straffrättsligt ansvar för de enskilda polismännen?**

Inte varje underlåtenhet att lyda en laglig order i offentlighetsrättsliga förhållanden sanktioneras straffrättsligt.

En *första fråga* som inställer sig är om den enskilde polismannen genom sin underlåtenhet att ”ingripa” mot gärningsmannen kan göra sig skyldig till ett s.k. oäkta underlåtenhetsbrott. Denna fråga besvaras nekande i Asp o.a., Kriminalrättens grunder, 2010, s. 127:

”Om en polisman i strid med PolisL 2 § exempelvis underlåter att hindra ett brott, medför detta inte att han skall dömas för medhjälp (genom underlåtenhet) till brottet.”

Skälet till denna bedömning är att polismannen till följd av sin tjänsteplikt onekligen har vissa skyldigheter, men dessa är inte preciserade till att avse skydd av vissa personer, viss egendom etc. Polismannen har därför inte ställning som en s.k. skyddsgarant i stil med en sjuksköterska som vakar över en patient eller med en person i en fölgebåt vid simning. Se i detta sammanhang även Berggren o.a., Polislagen, 2008, s. 35-36:

”Skyldigheten för polisen att hindra brott torde generellt sett inte kunna tas till intäkt för att en polisman, som underlåtit att hindra ett brott, skulle anses ha medverkat till brottet, såvida inte det som följt av polismannens ställning har uppstått ett konkret tillsyns- eller omsorgsförhållande (se rättsfallet [NJA 1987 s. 655](#) med hänvisningar).”

En *andra fråga* är om bestämmelsen om tjänstefel kan bli tillämplig vid en underlåtenhet från radiobilens besättning att med hänvisning till arbetsmiljöskäl ”ingripa”.

20 kap. 1 § brottsbalken:

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften skall dömas för *tjänstefel* till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, skall inte dömas till ansvar.

Om ett brott som avses i första stycket har begåtts uppsåtligen och är att anse som grovt, skall dömas för *grovt tjänstefel* till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen allvarligt har missbrukat sin ställning eller om gärningen för någon enskild eller det allmänna har medfört allvarligt förfång eller otillbörlig förmån som är betydande.

Den som är ledamot av en beslutande statlig eller kommunal församling är inte underkastad ansvar enligt första eller andra stycket för någon åtgärd som han vidtar i denna egenskap.

Vad som sägs i första och andra styckena skall inte heller tillämpas, om gärningen är belagd med straff enligt någon annan bestämmelse. *Lag 1989:608*.

I Brottsbalkskommentaren till BrB 20 kap. 1 § brottsbalken (Internetutgåvan) uttalas bl.a. följande.

”Genom handling eller underlåtenhet. I förarbetena till 1975 års reform framhålls (prop. [1975:78 s. 180](#)) att korrekt myndighetsutövning kan innebära en skyldighet att vara verksam och att underlåtenhet att handla därför kan utgöra oriktig myndighetsutövning. Som exempel anförde departementschefen att en åklagare underlåter att åtala brott och att polisman underlåter att gripa en efterlyst brottsling. Ett ytterligare exempel är att utfärdande av stämning fördröjs i syfte att åtalspreskription skall hinna inträda. Vid 1989 års ändring uttrycktes detta, på förslag av lagrådet, direkt i lagtexten. Det framhölls som viktigt att undanröja den missuppfattning som annars kan uppstå att en tjänsteman alltid klarar sig om han låter bli att göra något (prop. [1988/89:113 s. 35 f.](#)).

I [RH 1995:144](#) hade vakthavande polisbefäl underlåtit att fullgöra den tillsyn av en höggradigt berusad omhändertagen person som ålegat honom enligt Rikspolisstyrelsens föreskrifter. Den omhändertagne avled. Polisbefålet dömdes för tjänstefel.

*Åsidosätter vad som gäller för uppgiften.* Ansvar enligt 20:1 i dess år 1975 antagna lydelse förutsatte att gärningsmannen åsidosatt vad som till följd av lag eller annan författning gällde för myndighetsutövningen. Med uttrycket lag eller annan författning avses av riksdagen, regeringen, förvaltningsmyndighet, kommun, landsting eller annat sådant offentligt organ beslutad generell norm. Författningen skall emellertid kompletteras med andra rättskällor, såsom uttalanden i förarbeten till lagstiftning och prejudikat ([prop. 1975:78 s. 180](#)).

I den till grund för 1989 års reform liggande promemorian framhölls att det emellertid kan förekomma situationer där ett visst handlingsmönster ter sig självklart och naturligt utan att detta har uttryckligen angetts i någon författning eller kan anses framgå av förarbeten (Ds 1988:32 s. 50). Departementschefen instämde häri ([prop. 1988/89:113 s. 15](#)). Den offentliga verksamheten är omfattande och det är omöjligt och ofta heller inte önskvärt att ge föreskrifter för alla tänkbara situationer. Lagstiftaren är ofta hänvisad till att ange vissa riktlinjer och principer för hur den offentliga verksamheten skall bedrivas. Åtgärder som strider mot sådana allmänna principer borde inte vara undantagna från straffrättsligt ansvar på grund av att närmare författningsreglering inte hade skett eller på grund av att en speciell situation inte hade uppmärksamats i förarbetena eller blivit föremål för tidigare bedömning i domstol. För att det syfte som ligger bakom straffbestämmelsen skulle kunna tillgodoses fullt ut borde det därför anges att ansvar kan inträda vid åsidosättande av vad som gäller för uppgiften även om detta inte uttryckligen har författningsreglerats.

Departementschefen framhöll att avsikten naturligtvis inte var att domstolarna skall göra några skönmässiga bedömningar. I princip bör samma tolkningsprinciper komma till användning på detta område som i andra sammanhang när det gäller straffrättslig lagstiftning. Härav följer att hänsyn till andra normer än dem som följer av vad som är uttryckligen föreskrivet normalt endast kan tas när dessa framstår som naturliga. Han erinrade vidare om att straffansvar förutsätter uppsåt eller oaktsamhet från gärningsmannens sida, varför den som varken insett eller bort inse att hans handlande var felaktigt inte heller skall drabbas av straffansvar.

Även interna myndighetsföreskrifter kan ha betydelse vid bedömningen av vad som kan anses ha gällt för uppgiften. Såvitt gäller föreskrifter av detta slag som direkt angår myndighetsutövningen följde detta redan av förutvarande lydelse av 20 kap. 1 § BrB. Föreskrifter som har mera indirekt betydelse för uppgiften kan också inverka på frågan om straffrättsligt ansvar, förutsatt att de tar sikte på myndighetsutövningsfall. Allmänna regler om standarden på verksamheten i olika hänseenden faller däremot utanför vad som kan anses gälla för uppgiften.”

---

*”Ansvarsfrihet för gärningar som är att anse som ringa.* Gärningar som vid en helhetsbedömning bedöms ringa är enligt första stycket andra punkten undantagna från straffansvar. Denna bedömning skall ske främst mot bakgrund av gärningens betydelse för myndighetsutövningen och gärningsmannens ansvar i förhållande till denna.

Vilka närmare omständigheter som skall beaktas vid bedömningen är här som i andra liknande sammanhang beroende på förhållandena i det enskilda fallet. Såväl allmänna som enskilda intressen kan ha betydelse i sammanhanget. Allmänt sett är det självfallet en viktig faktor i vad mån någon drabbats av skada eller om det förelegat någon mera påtaglig risk för skada eller olägenhet av annat slag. Det kan också annars förekomma situationer där ett felaktigt handlande vittnar om en sådan likgiltighet inför de krav som rimligen kan ställas att ett straffrättsligt ansvar är motiverat.

Av stor vikt är också verksamhetens art. Inom områden där kraven på en korrekt handläggning är särskilt stora kan det finnas anledning att göra en strängare bedömning än i andra fall. Det gäller t.ex. inom rättsväsendet. Å andra sidan bör varken inom det eller andra områden en överträdelse av formella regler som är av underordnad betydelse för myndighetsutövningens faktiska innehåll föranleda straffansvar.

Vid bedömningen av om denna straffrihetsregel är tillämplig är också av betydelse vilken ställning gärningsmannen intagit i förhållande till myndighetsutövningen. Ju mer självständiga befogenheter den felande har, desto större anledning finns det att se mera allvarligt på gärningen. Gäller det däremot en person som vid myndighetsutövningen intagit en underordnad ställning eller som biträtt endast med en begränsad uppgift bör ett fel ofta kunna bedömas som ringa. Vad som nu har sagts innebär naturligtvis inte att varje felaktighet som begås av någon med självständiga befogenheter över myndighetsutövningen skall föranleda ansvar. Även i dessa fall måste en nyanserad bedömning göras.”

Vi gör här följande bedömning.

Departementschefens i Brottsbalkskommentaren återgivna exempel på oriktig myndighetsutövning, såvitt avser en polismans underlåtenhet att gripa en efterlyst brottsling, bör nyanseras med avseende på polismannens praktiska möjligheter att under säkerhetsmässigt acceptabla former gripa vederbörande.

Möjligheterna att utkräva straffrättsligt *tjänstefelsansvar* får anses vara högst begränsade i situationer där olika regelkomplex ”kolliderar” och där man kan tala om en verklig lagkonflikt. – Som Högsta domstolen uttalat i rättsfallet NJA 1997 s. 368 finns det i fråga om tolknings- och tillämpningsfrågor nämligen ”en betydande marginal innan en felbedömning kan anses grunda ansvar för tjänstefel”, även om vid ”allvarliga bedömningsfel ... ansvar för tjänstefel (dock kan) komma i fråga (jfr NJA 1992 s 555)”. Vid en konflikt mellan polisens ingripandeskyldighet och arbetsmiljölagens krav på tillfredsställande arbetsmiljö torde därför de enskilda polismännens underlåtenhet att i den skisserade situationen på något sätt ”ingripa” svårligen kunna aktualisera ansvar för tjänstefel. – I sammanhanget kan anmärkas att ingen polis hitintills ådömts ansvar för tjänstefel för att han eller hon *inte* ingripit med våld (Annika Norée, Polisens rätt till våld, 2008, s. 18).

## **Bilaga 1**

### **Polisförfattningar m.m.**

#### **PL 1 §:**

Som ett led i samhällets verksamhet för att främja rättvisa och trygghet skall polisens arbete syfta till att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att i övrigt tillförsäkra allmänheten skydd och annan hjälp.

#### **PL 2 §:**

Till polisens uppgifter hör att

1. förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten,
2. övervaka den allmänna ordningen och säkerheten, hindra störningar därav samt **ingripa** när sådana har inträffat,
3. bedriva spaning och utredning i fråga om brott som hör under allmänt åtal,
4. lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen,
5. fullgöra den verksamhet som ankommer på polisen enligt särskilda bestämmelser.

#### **PL 8 §:**

En polisman som har att verkställa en tjänsteuppgift skall under iakttagande av vad som föreskrivs i lag eller annan författning **ingripa** på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Måste tvång tillgripas, skall detta ske endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet skall uppnås.

Ett ingripande som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheter som avses i 2 kap. regeringsformen får ej grundas enbart på bestämmelserna i första stycket.

#### **PF 2 kap. 16:**

Vid varje polismyndighet skall det finnas vakthavande polisbefäl. I den utsträckning som det behövs för **vaktuppdraget utöver det vakthavande polisbefälet** över varje annan polisman som tjänstgör inom ramen för vaktuppdraget utom över sin förman i uppdraget.

Om polismyndigheterna träffat en överenskommelse om det, får ett vakthavande polisbefäl vid en polismyndighet också utöva befäl enligt första stycket vid en annan polismyndighet. [F \(2005:52\)](#).

#### **PF 4 kap. 10 §:**

Även när polismän är lediga är de skyldiga att

1. efter en förmans order tjänstgöra,
2. självmant ingripa för att trygga den allmänna ordningen och säkerheten inom det polisdistrikt där de är anställda, och
3. självmant anmäla sig hos sin närmaste förman vid särskilt allvarliga händelser, såsom vid upplopp eller andra liknande oroligheter, naturkatastrofer, omfattande bränder eller omfattande trafikolyckor eller andra större olyckor.

### **FAP 208-5 - RPSFS-nr saknas**

*Rikspolisstyrelsens allmänna råd om polisinsatser vid särskilda händelser - Ingripande i farlig situation*

Gäller fr.o.m. 1987-02-26

#### 1 Allmänt

Polisen tvingas emellanåt att ingripa under förhållanden som innebär betydande risker för allmänheten och den enskilde polismannen. Detta är särskilt fallet vid ingripande eller omhändertagande av personer som innehar vapen och kan misstänkas bruka detta vid ingripandet (farlig situation).

**Vid ingripande i farlig situation bör en polisinsats organiseras enligt Rikspolisstyrelsens allmänna råd om polisinsatser vid särskilda händelser (FAP 208-1).** Anm.: FAP 208-1 är upphävd.

#### 2 Bedömning

Förstahandsuppgifter om gärningsman, vapen och plats inhämtas snarast för att ligga till grund för beslut om bl.a. avspärning, utrymning och bevakning av riskzon.

Detaljerade uppgifter för planering av den fortsatta polisinsatsen inhämtas bl.a. om gärningsmannens identitet, personliga förhållanden, psykiska tillstånd, brottsliga belastning, skjutskicklighet samt ev. tillhörighet till terroristorganisation. Vidare bör uppgifter inhämtas om gisslansituationen - när sådan föreligger - liksom uppgifter om vapen och ammunition, konstruktion och utformning av aktuell byggnad, tillträdesmöjligheter, terrängens utseende och övriga lokala förhållanden samt om innehållet i vissa register.

### 3 Genomförande

#### 3.1 Ledning

Polisinsatschefen leder under polischefen polisinsatsstyrkan från lämplig plats utanför riskzonen. Genom en inre och yttre avspärning kontrolleras situationen i avvaktan på en upplösning genom förhandling eller inbrytning.

#### 3.2 Observatör

Observatörer placeras på lämpliga platser för att observera och rapportera gärningsmannens rörelser och åtgärder till polisinsatschefen.

Observatörerna bör tilldelas kikare och radio. Observatör och inbrytningsstyrka kan i vissa situationer ha behov av att ha förbindelse med varandra på samma kanal/frekvens.

#### 3.3 Polisman med förstärkningsvapen/precisionsvapen

I vissa situationer kan behov finnas av särskilt utbildad polisman med förstärkningsvapen/precisionsvapen. I många fall kan det vara lämpligt att sådan polisman placeras tillsammans med observatör.

---

### 3.5 Inbrytning

Inbrytningsstyrkan organiseras och tilldelas erforderlig utrustning för uppgiften. Hundpatrull bör om möjligt ingå i styrkan. Chefen för inbrytningsstyrkan planerar inbrytningen. Planen för inbrytningen godkänns och samordnas av polisinsatschefen.

Karta, ritning, skiss över platsen/byggnaden är liksom ordermallen goda hjälpmedel vid genomförandet av inbrytningen.

---

### 6 Planering

Varje polismyndighet bör upprätta en plan med åtgärdskalender för polisinsats vid ingripande i farlig situation.

### 7 Utbildning

Utbildning och övning i polisinsatser vid ingripande i farlig situation genomförs lokalt/regionalt.

### FAP 206-6 - RPSFS-nr saknas

Rikspolisstyrelsens allmänna råd om polisinsatser vid brottsligt angrepp mot transporter av kärnämne eller Kärnavfall

5 Åtgärder vid skada på transportbehållare med kärnämne eller kärnavfall Efter ett angrepp på en transport av kärnämne eller kärnavfall bör en bedömning ske om transportbehållarna fortfarande är oskadade. Bedömningen bör göras av strålskyddskunnig personal som kan nås via Statens strålskyddsinsitut (SSI).

**Allt arbete i närheten av en skadad transportbehållare bör undvikas, i den mån det inte gäller att rädda liv, till dess strålskyddskunnig personal avsökt området.** Tjänstgörande strålskyddsinspektör (TSI) hos SSI bör alltid kontaktas om det finns anledning att misstänka radioaktivt läckage. denne kontaktas via SOS-centralen (SOS-A) i Stockholm.

(Felstavningar i originaltexten)



## Arbetsmiljöförfattningar

### AML 2 kap. 1 §:

Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället. Vid fartygsarbete skall arbetsmiljön vara tillfredsställande också med hänsyn till sjösäkerhetens krav.

**Arbetsförhållandena skall anpassas till människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende.**

Arbetstagaren skall ges möjlighet att medverka i utformningen av sin egen arbetssituation samt i förändrings- och utvecklingsarbete som rör hans eget arbete.

**Teknik, arbetsorganisation och arbetsinnehåll skall utformas så att arbetstagaren inte utsätts för fysiska eller psykiska belastningar som kan medföra ohälsa eller olycksfall.** Därvid skall även löneformer och förläggning av arbetstider beaktas. Starkt styrt eller bundet arbete skall undvikas eller begränsas.

---

Det skall vidare eftersträvas att arbetsförhållandena ger möjligheter till personlig och yrkesmässig utveckling liksom till självbestämmande och yrkesmässigt ansvar.

### AML 2 kap. 7 §:

**Kan betryggande skydd mot ohälsa eller olycksfall icke nås på annat sätt, skall personlig skyddsutrustning användas.** Denna skall tillhandahållas genom arbetsgivarens försorg.

---

### AML 3 kap. 2 §:

**Arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa eller olycksfall.** En utgångspunkt skall därvid vara att allt sådant som kan leda till ohälsa eller olycksfall skall ändras eller ersättas så att risken för ohälsa eller olycksfall undanröjs.

Arbetsgivaren skall beakta den särskilda risk för ohälsa och olycksfall som kan följa av att arbetstagaren utför arbete ensam.

Lokaler samt maskiner, redskap, skyddsutrustning och andra tekniska anordningar skall underhållas väl. [Lag \(2002:585\)](#).

### AML 3 kap. 3 §:

Arbetsgivaren skall se till att arbetstagaren får god kännedom om de förhållanden, under vilka arbetet bedrivs, och att arbetstagaren upplyses om de risker som kan vara förbundna med arbetet. **Arbetsgivaren skall förvissa sig om att arbetstagaren har den utbildning som behövs och vet vad han har att iaktta för att undgå riskerna i arbetet.** Arbetsgivaren skall se till att endast arbetstagare som har fått tillräckliga instruktioner får tillträde till områden där det finns en påtaglig risk för ohälsa eller olycksfall.

Arbetsgivaren skall genom att anpassa arbetsförhållandena eller vidta annan lämplig åtgärd ta hänsyn till arbetstagarens särskilda förutsättningar för arbetet. Vid arbetets planläggning och anordnande skall beaktas att människors förutsättningar att utföra arbetsuppgifter är olika. [Lag \(2002:585\)](#)

### AML 3 kap. 4 §:

Arbetstagaren skall medverka i arbetsmiljöarbetet och delta i genomförandet av de åtgärder som behövs för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Han skall följa givna föreskrifter samt använda de skyddsanordningar och iaktta den försiktighet i övrigt som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall.

**Om arbetstagaren finner att arbetet innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa, skall han snarast underrätta arbetsgivaren eller skyddsombud.** Arbetstagaren är fri från ersättningsskyldighet för skada som uppstår till följd av att han underlåter att utföra arbetet i avvaktan på besked om det skall fortsättas. *Lag (1991:677).*

### AML 6 kap. 7 §:

**Innebär visst arbete omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa och kan rättelse inte genast uppnås genom att skyddsombudet vänder sig till arbetsgivaren, kan skyddsombudet bestämma att arbetet ska avbrytas i avvaktan på ställningstagande av Arbetsmiljöverket.**

Om det är påkallat från skyddssynpunkt och rättelse inte genast kan uppnås genom att skyddsombudet vänder sig till arbetsgivaren kan skyddsombudet i avvaktan på Arbetsmiljöverkets ställningstagande avbryta arbete som en arbetstagare utför ensam.

Överträds en tillsynsmyndighets förbud, som har vunnit laga kraft eller som på grund av förordnande enligt 9 kap. 5 § ska gälla omedelbart, kan skyddsombudet avbryta sådant arbete som avses med förbudet.

Ett skyddsombuds åtgärder enligt första–tredje styckena får även avse arbete som utförs av inhyrd arbetskraft i arbetsgivarens verksamhet.

För skada till följd av någon åtgärd som avses i denna paragraf är ett skyddsombud fritt från ersättningsskyldighet.

Bestämmelser om rätten för ett skyddsombud att avbryta arbete på fartyg och om verkan av en sådan åtgärd finns i fartygssäkerhetslagen (2003:364). [Lag \(2009:870\)](#).

## **ARBETARSKYDDSTYRELSENS FÖRFATTNINGSSAMLING AFS 1993:2, VÅLD OCH HOT I ARBETSMILJÖN**

Arbetskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om åtgärder mot våld och hot i arbetsmiljön samt allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna:

1 § Dessa föreskrifter gäller arbete där det kan finnas risk för våld eller hot om våld.

2 § Arbetsgivaren skall utreda de risker för våld eller hot om våld som kan finnas i arbetet samt vidta de åtgärder som kan föräntas av utredningen.

---

3 § Arbetet skall ordnas så att risk för våld eller hot om våld så långt som det är möjligt förebyggs.

Särskilda säkerhetsrutiner skall finnas för arbete som kan medföra risk för våld eller hot om våld. Rutinerna skall hållas aktuella och följas upp fortlöpande. Rutinerna skall vara kända av alla arbetstagare som kan bli berörda av riskerna.

4 § **Arbetstagarna skall ha tillräcklig utbildning och information och få tillräckliga instruktioner för att kunna utföra arbetet säkert och med tillfredsställande trygghet.**

5 § Vid arbete där det finns risk för återkommande våld eller hot om våld skall arbetstagarna få särskilt stöd och handledning.

6 § Arbetsplatser skall placeras, utformas och utrustas så att risk för våld eller hot om våld så långt som det är möjligt förebyggs.

7 § Arbetstagarna skall ha möjlighet att kalla på snabb hjälp vid en vålds- eller hotsituation.

Arbetsgivaren skall se till att

- det finns larmutrustning där så krävs för säkerheten
- det finns fastställda rutiner för vem som skall ta emot larm och för åtgärder som skall vidtas när larm utlösts
- övning av säkerhetsrutiner och åtgärder vid larm genomförs regelbundet
- larmutrustning underhålls och kontrolleras
- det finns andra tekniska hjälpmedel om det behövs.

8 § Innebär en arbetsuppgift påtaglig risk för våld eller hot om våld får den inte utföras som ensamarbete.

## **ARBETSMILJÖVERKETS FÖRFATTNINGSSAMLING AFS 2001:1, SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE**

Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete och allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna:

7 § Arbetsgivaren skall se till att arbetstagarnas kunskaper om arbetet och riskerna i arbetet är tillräckliga för att ohälsa och olycksfall skall förebyggas och en tillfredsställande arbetsmiljö uppnås. När riskerna i arbetet är allvarliga skall det finnas skriftliga instruktioner för arbetet. (AFS 2003:4)

10 § Arbetsgivaren skall omedelbart eller så snart det är praktiskt möjligt genomföra de åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet. Arbetsgivaren skall också vidta de åtgärder som i övrigt behövs för att uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö.

Åtgärder som inte genomförs omedelbart skall föras in i en skriftlig handlingsplan. I planen skall anges när åtgärderna skall vara genomförda och vem som skall se till att de genomförs.

Genomförda åtgärder skall kontrolleras.

**Till viss jämförelse kan tjäna:**

## **ARBETSMILJÖVERKETS FÖRFATTNINGSSAMLING AFS 2007:7, Rök- och kemdykning**

### **Riskbedömning**

4 § Arbetsgivaren ska genomföra riskbedömning. Denne ska ha nödvändig kunskap om

1. riskbedömningsmetoder och
2. riskerna inom räddningstjänstens hela insatsområde.

Riskbedömningen ska genomföras utifrån de förutsättningar som råder inom hela insatsområdet och som kan leda till insats med rök- eller kemdykning.

Riskbedömningen ska utföras så att organisationen samt utbildning, övning, rutiner, tester och utrustning kan anpassas till de identifierade riskerna och tänkbara olycksscenarier.

En förnyad riskbedömning ska genomföras när det sker förändringar i arbetet som påverkar riskerna.

**5 §** Innan en insats påbörjas ska arbetsledaren genomföra en riskbedömning på skade- eller övningsplatsen så att insatsen kan planeras och organiseras så att utrustning, lämplig skyddsklädsel och i övrigt rätt personlig skyddsutrustning kan väljas. Om riskerna bedöms som stora i förhållande till vad som kan uppnås, ska andra alternativ än rök- och kemdykning väljas. Rök- och kemdykning som redan påbörjats ska då avbrytas. Arbetsledaren ska se till att de risker som rök- och kemdykare utsätts för är rimliga i förhållande till vad som kan uppnås med insatsen.

Arbetsledaren ansvarar för att en baspunkt upprättas.

**6 §** Rök- eller kemdykning får påbörjas tidigast när en riskbedömning genomförs enligt §, bemanningen är tillräcklig och en funktionskontroll är genomförd på andningsutrustningen.

I kommentaren till 5 § uttalar Arbetsmiljöverket följande.

**Till 5 §** Rökdykning är den farligaste arbetsuppgift vi tillåter i Sverige och också ett av de mest fysiskt krävande. Paragrafen bör tolkas så att rökdykning primärt är en livräddande insats. Invändig släckning genom rökdykning bör därför undvikas så långt detta är möjligt. Utvändig brandbekämpning bör övervägas som första alternativ.

Saknas uppgifter om vilka kemikalier som finns på en skadeplats (se 13 §) bör riskbedömningen gås igenom extra noga innan strategin bestäms och en insats påbörjas.

Den riskbedömning arbetsledaren gör vid ankomsten till skadeplatsen är avgörande för hur skadebekämpningen organiseras och genomförs. Om en industriräddningsorganisations resurser tas i anspråk måste detta tas med i riskbedömningen. Riskbedömningen kan med fördel göras utifrån en fastställd checklista som alla berörda är förtrogna med. En sådan checklista bör bygga på de risker som identifierats och analyserats samt möjliga olycksscenarier (se 4 § med kommentarer).

Med tanke på den stressituation som normalt uppstår i samband med en räddningsinsats är det en fördel om arbetet följer fastställda standardrutiner så långt det är möjligt.

När riskerna värderats beslutar arbetsledaren om hur man ska gå till väga, varefter arbetsuppgifterna fördelas.

Det finns metoder för snabba initiala insatser för utvändig brandbekämpning (t.ex. offensiva enheter). Det medför att branden, under gynnsamma förhållanden, kan kontrolleras i ett tidigt skede. Därigenom minskar behovet av en rökdykarinsats.

**Vid riskbedömningen före en räddningsinsats behöver olika faktorer vägas**

**in som:**

- om det finns människoliv att rädda,
- brandens omfattning och spridningshastighet,
- risk för rökgasexplosion,
- om det finns information om vilka kemikalier som finns på skadeplatsen vid kemolycka,
- de fysiska förhållandena på platsen samt typ av objekt och riskbild,
- räddningsstyrkans storlek och sammansättning,
- tillgänglig räddningsutrustning,
- personalens utbildning, erfarenhet och kompetens och
- om ambulanspersonal och polis finns på plats eller är på väg.

Riskbedömningen före en insats bör dokumenteras skriftligt så snart som möjligt efter insatsens slut.

## Bilaga 2

### Rikspolisstyrelsens PM 2002-10-25

## Hur tolkas arbetsmiljölagen i polisarbete?

Polisyret innehåller de mest skiftande arbetsuppgifter, i många fall förknippade med allvarliga fysiska och psykiska risker. Detta innebär att arbetsgivaren och arbetstagarna måste ha goda kunskaper om arbetsmiljölagens bestämmelser.

I polisutbildningen och i samband med arbetsmiljöutbildning har frågor ställts om hur arbetsmiljölagen bör tolkas i polisarbete och om arbetsmiljölagstiftningens krav är förenliga med de krav som ställs i polislagen / -förordningen.

Nedan belyses dessa och angränsande frågor med utgångspunkt bl. a. från proposition 1976/77:149 om arbetsmiljölag, m. m., de tolkningar som görs i boken "Arbetsmiljölagen – Kommentarer och författningar" av Hans Gullberg och Karl Ingvar Rundqvist (författare av "proppen" till arbetsmiljölagen), slutbetänkandet avgivet av arbetsmiljöutredningen (SOU 1976:1) samt diverse artiklar författade av jurister inom Arbetsmiljöverket.

Promemorian är skriven av personalbyrån vid RPS efter samråd med rättssekretariatet, Polisförbundet samt Juridiska avdelningen vid Arbetsmiljöverket

## **Tar polislagen och polisförordningen över arbetsmiljölagen i vissa fall?**

Det bör understrykas att arbetsmiljölagen gäller **all** verksamhet i vilken arbetstagare utför verksamhet för arbetsgivares räkning (1 kap 2§). Lagen gäller således för både administrativ polisverksamhet och för "yttre tjänst" inom Polisen. Även om ett visst område av arbetslivet, t. ex. Polisens verksamhet, regleras i annan speciallagstiftning gäller **även** arbetsmiljölagen.

I "Arbetsmiljölagen – Kommentarer och författningar", kommentarer till 2 kap. Arbetsmiljöns beskaffenhet, anges bl. a. följande om riskfyllda arbeten:

"Lagrådet framhöll att flera viktiga samhällsfunktioner, exempelvis transporter, sjukvård och räddningstjänst, inte kan fullgöras utan att arbetstagare utsätts för någon form av risk för olycksfall och ohälsa. Vidare pekar lagrådet på att det av förarbetena till arbetsmiljölagen framgår att det är nödvändigt med en mycket nyanserad bedömning när man ställer krav på arbetsmiljön. De insatser som krävs för att förbättra arbetsmiljön får inte vara orimliga i förhållande till de resultat som kan uppnås." Dessa rader torde även vara giltiga för polisverksamhet.

I samma avsnitt i boken poängteras vidare att arbetsmiljölagen saknar en syn på vilken tyngd man skall tillmäta olika faktorer utöver arbetsmiljön, t ex samhällsintresset. I propositionen till arbetsmiljölagen konstateras att "När krav enligt olika lagstiftningskomplex står emot varandra torde i regel en lösning kunna åstadkommas efter en rimlig avvägning av tyngden hos olika intressen. Någon generell lösning är här inte möjlig."

Svaret på den i rubriken ställda frågan är således att polislagen inte tar över arbetsmiljölagen. Båda lagarna skall tillämpas och en balans mellan lagarna skapas som är rimlig för varje specifik arbetssituation.

## **Vems är ansvaret?**

I enlighet med 3 kap 2 § arbetsmiljölagen har arbetsgivaren huvudansvaret för arbetsmiljön. Hur detta ansvar skall uppfyllas framgår i första hand av 3 kap 2a § arbetsmiljölagen. I polismyndigheterna är det länspolismästarna som har det yttersta ansvaret för arbetsmiljön.

Då riskerna i polisarbetet är stora är det väsentligt att betona det straffrättsliga ansvaret för arbetsmiljöarbetet. Frågan om vem som har ansvaret ställs på sin spets om en arbetsolycka inträffar. Att arbetsuppgifter och befogenheter är korrekt och tydligt delegerade är således av stor betydelse för bedömning av straffansvaret. Normerna för delegering varierar från myndighet till myndighet. Det finns inom Polisen särskilda skäl att granska hur ansvar och befogenheter är fördelat mellan chefer med personalansvar och arbetsledare med mer temporärt ansvar för personal, t. ex. vakthavande befäl. Oklarheter avseende delegeringen kan medföra att ansvaret faller tillbaka på den som delegerat uppgifterna och i sista hand på chefen för myndigheten.

Arbetstagarnas ansvar att följa föreskrifter och använda skyddsanordningar och skyddsutrustning måste också betonas i detta sammanhang.

### **Finns särskilda arbetsmiljökrav för arbeten som medför risker?**

I Arbetsmiljöverkets kungörelse, AFS 2001:1, om systematiskt arbetsmiljöarbete klargörs att arbetsgivaren är skyldig att undersöka arbetsförhållandena och bedöma riskerna i arbetet samt vidta åtgärder som behövs med anledning därav. En sådan analys är av särskild betydelse i ett riskfyllt arbete. Riskbedömningen / -analysen kan utgöra en del av en polistaktisk bedömning. Det är lämpligt att skyddsombuden medverkar i en sådan riskbedömning.

I AFS 1993:2 om våld och hot i arbetsmiljön klargörs att säkerhetsrutiner skall finnas om det finns risk för våld och hot. Därutöver är arbetsgivaren skyldig att ge tillräcklig utbildning åt berörda arbetstagare, ge stöd och handledning till behövande samt självklart även tillhandahålla säkerhetsutrustning och annan nödvändig utrustning. Enligt dessa föreskrifter får arbetsuppgifter som innebär påtaglig risk för våld och hot ej utföras som ensamarbete (se vidare AFS 1982:3 om ensamarbete).

### **Kan skyddsombud stoppa polisarbete?**

Ett skyddsombud kan, enligt 6 kap, 7 § arbetsmiljölagen, avbryta ett arbete som innebär omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa. I förarbetena till denna bestämmelse, Prop 1973:130 om skyddsombudsstopp, behandlas frågan om skyddsombudsstopp vid räddningstjänst. Där anges bl. a.: ”Det ligger i sakens natur att rätt att avbryta arbete inte föreligger när risktagande ingår som ett nödvändigt led i arbetsuppgiften på grund av dennas beskaffenhet.” Detta innebär att ett skyddsombuds avbrytande av sådant arbete bara torde kunna bli aktuellt när arbetsuppgiften inte framstår som rimlig i förhållande till arbetsvillkoren i den aktuella situationen, t. ex. om en polis saknar utbildning eller skyddsutrustning inför ett ingripande som innebär fara.

### **Kan en enskild polis låta bli att arbeta om arbetssituationen upplevs som alltför riskabel?**

Enligt polislagen (1984:387) är en polis skyldig att lämna rapport till sin förman när han får kännedom om brott som hör under allmänt åtal. Vidare är en polis enligt polisförordningen (1998:1558) skyldig att under ledig tid, efter förmans order, tjänstgöra samt dessutom självmant ingripa för att trygga den allmänna ordningen och säkerheten inom det egna polisdistriktet samt självmant anmäla sig till tjänstgöring vid större allvarliga händelser.

En polis har således en långtgående tjänsteplikt.

I 3 kap 4§ arbetsmiljölagen sägs att arbetstagaren skall vara fri från skyldighet att ersätta skada, som uppstår till följd av att han eller hon låter bli att arbeta om arbetet innebär omedelbar och allvarlig fara för liv eller hälsa. I sådan situation skall arbetsledningen eller skyddsombud snarast underrättas. I slutbetänkandet inför arbetsmiljölagen (SOU 1976:1) betonas att arbetstagarens lydnadsplikt viker, bl. a. vid order att utföra arbete som objektivt innebär fara till liv och hälsa.

I propositionen till arbetsmiljölagen noteras att regeln om arbetstagares rätt att låta bli att arbeta p. g. a. risk för liv eller hälsa hänger nära samman med det resonemang som förs avseende skyddsombudens rätt att stoppa arbetet. Detta resonemang, som redovisas ovan under rubriken ” Kan skyddsombud stoppa polisarbete?”, är således giltigt även här. I propositionen betonas att bestämmelsen om den enskildes rätt att låta bli att arbeta har särskild betydelse vid ensamarbete. Vidare sägs i propositionen att det är den anställdes egen uppfattning om farosituationen som måste ligga till grund för ett beslut att avbryta arbetet. Någon entydig norm för i vilka situationer beslut av detta slag kan tas är omöjlig att skapa. Det kan självklart i polisarbetet uppstå riskabla situationer då den enskilde polisen måste fatta ett beslut att avbryta insatsen. Detta kan således ske med stöd av arbetsmiljölagen om arbetsledning eller skyddsombud snarast underrättas om att så sker. Men, det bör betonas att sådana beslut bör vara sällan förekommande om riskbedömningar genomförs i enlighet med kraven i AFS 2001:1 om systematiskt arbetsmiljöarbete. Det är väsentligt att i detta sammanhang även erinra om avsnittet angående ”arbetsmiljöbrott” i brottsbalken.

Enligt 3 kap i brottsbalken skall man kunna dömas till arbetsmiljöbrott om man vållar annans död, kroppsskada eller sjukdom eller framkallar fara för att detta skall inträffa och om brottet orsakats av att man uppsåtligen eller på grund av slarv åsidosatt sina skyldigheter enligt arbetsmiljölagen.

I 24 kap 4§ brottsbalken finns dock bestämmelser om undantag från ansvar för den som handlar i nöd.

Paragrafen lyder: ”Den som i annat fall än förut i detta kapitel är sagt för att avvärja fara för liv eller hälsa, rädda värdefull egendom eller av annan sådan orsak, handlar i nöd, skall vara fri från ansvar, om gärningen med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som åsamkas annan och omständigheterna i övrigt måste anses som försvarlig.”.

Ansvarsfrihet beror alltså på en avvägning mellan olika intressen.

I den ovan citerade kommentaren till brottsbalken framhålls dock att bestämmelsen om ansvarsfrihet p. g. a. nöd skall tillämpas restriktivt. Det går således inte att medvetet planera riskabla polisinsatser med mycket små resurser med förhoppning att denna regel skall kunna tillämpas vid eventuell olycka.

### **Tar lagstiftningen hänsyn till den enskilde polisens förutsättningar?**

Kraven på arbetsgivarna enligt 2 kap 1§ arbetsmiljölagen bör i detta sammanhang betonas. Där anges att ”arbetsförhållandena skall anpassas efter människors olika förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende”.

Denna bestämmelse innebär att den som leder en polisinsats måste bedöma om personalen i alla avseende har rätt förutsättningar för att genomföra insatsen. Det är t. ex. inte förenligt med arbetsmiljölagens krav att utnyttja en polis, som man vet har nervösa besvär p.g.a. en skilsmässa, i psykiskt krävande insatser, särskilt inte om man dessutom vet att han då ej kan erhålla stöd akut.

Även 3 kap 2 § i arbetsmiljölagen bör lyftas fram i detta sammanhang. Där framgår att arbetsgivaren skall vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagaren utsätts för ohälsa och olycksfall.

### **Slutsatser**

Slutsatserna av denna regelsammanfattning är att arbetsmiljölagsstiftningen gäller i allt polisarbete, men att lagstiftningen bör tillämpas på ett nyanserat sätt i farliga situationer. Det bör understrykas att kraven på utrustning, rutiner, utbildning och stödresurser är synnerligen tydliga i arbetssituationer med inslag av våld och hot.

Att göra en exakt bedömning av hur arbetsmiljölagen skall tolkas i polisarbetet är således vanskligt. Det bör dock understrykas att följande arbetsmiljökrav måste beaktas:

- Arbetsgivaren skall tillse att en riskbedömning genomförs, t. ex. inför en polisiär insats. Taktik, utrustning, m. m. måste anpassas till resultatet av en sådan analys.
- De poliser som gör insatserna måste ha någon form av ”säkerhetsrutin” klar, avseende hur man skall agera i en kritisk situation och god kunskap om dessa rutiner.
- De poliser som medverkar i en polisinsats skall vara väl förberedda för uppgifterna, fysiskt och psykiskt, samt ha rätt utbildning och utrustning för uppgiften.
- Den som svarar för en insats måste ha god kunskap om polisernas aktuella status, såväl fysiskt som mentalt.
- Om någon drabbas av våld eller hot om våld skall myndigheten ha rutiner för stöd till såväl den berörde som gruppen som helhet. Här måste även behovet av stöd till anhöriga beaktas.
- Ansvaret för arbetsmiljön skall vara klarlagd och tydlig för alla. Detta är av särskild vikt för den ”yttre tjänsten”.
- Arbetstagaren har en skyldighet att medverka i arbetsmiljöarbetet och följa givna föreskrifter samt använda den skyddsutrustning och de skyddsanordningar i övrigt som anbefalls.
- De särskilda förhållanden som gäller för skyddsombudens stoppningsrätt i polisarbetet måste vara klargjorda för all berörd personal.